

Tematem II sesji Europejskiej Konferencji Kadry Kierowniczej Oświaty w Łodzi była „Szkoła otwarta – szkoła bezpieczna”. Podczas konferencji wykład wygłosiła sędzia Anna Maria Wesołowska, mówiąc w nim o reakcjach dyrektorów na ryzykowne zachowania młodzieży w kontekście ich odpowiedzialności za bezpieczeństwo. Na prośbę uczestników II sesji w Łodzi oraz ze względu na wagę tego zagadnienia będziemy w tym i w kolejnych numerach „Dyrektora Szkoły” prezentować artykuły, które powstały na podstawie tej prelekcji.

Redakcja

Przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci – zadania dyrektora i pedagoga szkolnego

ANNA MARIA WESOŁOWSKA

Młody człowiek we współczesnej, szybko zmieniającej się rzeczywistości może stać się ofiarą zarówno takich zjawisk, które są już dobrze znane osobom zajmującym się problematyką społeczną, jak również tych, które dopiero niedawno zostały rozpoznane i objęte zainteresowaniem nauk społecznych. O wadze negatywnych skutków wywoływanych przez te zjawiska nie trzeba nikogo przekonywać. Doświadczenie któregośkolwiek z nich odciska w psychice dziecka bardzo poważne piętno. Jak więc przeciwdziałać przemocy dorosłych wobec dzieci? Jakie są zadania dyrektora i pedagoga szkolnego w tym zakresie?

Wśród wielu możliwych klasyfikacji i podziałów zagrożeń dotyczących młodych ludzi warto zwrócić uwagę na rozróżnienie oparte na kryterium pochodzenia zagrożenia – bądź to ze strony osób dorosłych, bądź ze strony rówieśników.

Zewnętrzne zagrożenia to w głównej mierze: przemoc fizyczna, psychiczna, pedofilia, grooming. Coraz poważniejszym problemem staje się też wykorzystywanie dzieci w konfliktach rozwodowych oraz zjawisko tzw. eurosieroctwa i wynikający z niego brak należytej opieki nad dziećmi.

Dotychczas krzywdzenie dzieci w powszechnym przekonaniu utożsamiane było przede wszystkim z przemocą fizyczną. Około 40 tys. dzieci rocznie to ofiary przemocy fizycznej, tej ujawnionej. Bardzo poważne skutki wywołuje przemoc psychiczna, trudna do wykrycia, podobnie jak wykorzy-

stywanie seksualne. Niestety, w ostatnim czasie pojawiły się nowe formy krzywdzenia dzieci: eurosieroctwo i wykorzystywanie dzieci w konfliktach rozwodowych. 70 tys. rozwodów rocznie to kilkadziesiąt tysięcy nie-szczęśliwych dzieci, które często ob-

W każdej sytuacji, gdy zaistnieje podejrzenie, że dziecko jest ofiarą którejkolwiek z form przemocy, powinny zostać podjęte odpowiednie działania.

winiają siebie o problemy świata dorosłych. Efektem jest agresja, depresja, sięganie po alkohol i narkotyki, próby samobójcze, konflikty z prawem.

Podjęć odpowiednie działania

W każdej sytuacji, gdy zaistnieje podejrzenie, że dziecko jest ofiarą którejkolwiek z form przemocy, powinny

zostać podjęte odpowiednie działania. Przedszkole i szkoła to te miejsca, gdzie krzywda dziecka może zostać wychwycona najszybciej. Istotne jest określenie, jakie możliwości działania ma placówka, do której uczęszcza dziecko. Sformułowanie uniwersalnej strategii postępowania nie jest możliwe. O trafności podejmowanych działań składających się na konkretną sytuację decyduje wiele elementów. Ważne jest oczywiście, z jakim problemem dotyczącym dziecka mamy do czynienia. Co nas zaniepokoiło w jego relacjach z jego najbliższymi? Czy zdrowie i życie dziecka jest zagrożone? Czy sprawcami krzywdy dziecka są oboje rodzice, czy też można z jednym z nich współpracować, próbując zmienić sytuację dziecka? Na decyzję o strategii pomocy ma również wpływ rola zawodowa osoby, która wie o krzywdzie dziecka. Szczególne obowiązki ciąży na pedagogu szkolnym.

Wśród wielu zadań, które zostały mu powierzone, na pierwszym miejscu wymienienia się pomoc wychowawcom klas w rozpoznawaniu indywidualnych potrzeb uczniów oraz analizowaniu przyczyn niepowodzeń szkolnych i trudności wychowawczych. Realizacji tego zadania mają służyć w szczególności obserwacja zachowania pojedynczych uczniów i klasy, rozmowy indywidualne i uczestnictwo w godzinach wychowawczych oraz innych spotkaniach z klasą, analizowanie wyników nauczania i ocen z zachowania, rozmowy z rodzicami, wywiady środowiskowe, udział w wywiadówkach i radach pedagogicznych, porady wychowawcze, prowadzenie lub organizowanie prelekcji i dyskusji na tematy ważne i interesujące młodzież (http://pedagog szkolny.pl/viewpage.php?page_id=1, dostęp: 9.11.2011 r.). Tak określony zakres działania pedagoga szkolnego, ukierunkowany na kontakt z uczniami, ich rodzicami, a także – w przypadku wy-

wiadów środowiskowych – najbliższym otoczeniem uczniów, otwiera ogromne możliwości wczesnego wykrywania krzywdzenia dzieci oraz przeciwdziałania mu. Niewątpliwie prowadzenie bezpośrednich rozmów z wymienionymi wyżej osobami, połączone z obserwacją rozmówcy, jego zachowania i wyglądu pozwala na wczesnym etapie zdiagnozować problem i zapobiec znacznie poważniejszym konsekwencjom.

Wyposażenie w odpowiednią wiedzę

Aby interwencja była skuteczna, konieczne jest wyposażenie pedagogów szkolnych w odpowiednią wiedzę. Fundamentalne znaczenie ma oczywiście umiejętność rozpoznawania problemów ucznia na podstawie rozmowy i obserwacji. Nie mniej ważna jest jednak także wiedza dotycząca zasad i zakresu działań, które w razie powzięcia podejrzenia o nieprawidłowościach po-

winien podjąć pedagog szkolny. Należy przy tym podkreślić, iż skuteczny sposób interwencji oznacza również umiejętność zwrócenia się z danym problemem do właściwego organu, a także zabezpieczenie uzyskanych informacji do ewentualnych dalszych postępowań.

Kwestia krzywdzenia dzieci przez rodziców czy opiekunów nabrała szczególnego znaczenia po 21.11.2005 r., kiedy weszła w życie ustawa z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 ze zm.). Dotychczasowy społeczny obowiązek zawiadomienia o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa znęcania się – art. 304 § 1 ustawy z dnia 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm.), dalej k.p.k.– został zastąpiony obowiązkiem prawnym. Zgodnie z art. 12 tej ustawy osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych powzięły podejrzenie o popełnieniu przestępstwa z użyciem przemocy wobec członków rodziny, powinny niezwłocznie zawiadomić o tym Policję lub prokuratora.

Obowiązek prawny

Mając na uwadze brzmienie przepisów regulujących status prawny zawodu pedagoga szkolnego, w tym ustawę z 26.01.1982 r. – Karta Nauczyciela (tekst jedn.: Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674 ze zm.) oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 12.03.2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. z 2009 r. Nr 50, poz. 400), nie ulega wątpliwość

Na decyzję o strategii pomocy ma również wpływ rola zawodowa osoby, która wie o krzywdzie dziecka. Szczególne obowiązki ciążą na pedagogu szkolnym.

ci, że praca na tym stanowisku rodzi po stronie pedagoga szkolnego obowiązek prawny z art. 12 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. W każdym zatem przypadku, gdy pedagog szkolny powzięło podejrzenie, że wobec ucznia stosowana jest przemoc, jest zobowiązany do niezwłocznego zawiadomienia organów ścigania, jak również dyrektora placówki.

Konsekwencją uchybienia temu obowiązkowi będzie możliwość pociągnięcia pedagoga szkolnego do odpowiedzialności dyscyplinarnej za

zaniechanie powiadomienia dyrektora placówki o zaistnieniu określonego zdarzenia. Opisane zaniechanie pedagoga szkolnego rozpatrywać należy w kategorii naruszenia obowiązków zawartych w art. 6 ustawy Karta Nauczyciela, za które wspomniana ustawa w art. 75 przewiduje możliwość pociągnięcia pedagoga do odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Trzeba w tym miejscu podkreślić, że na dyrektora szkoły, jako osobie pełniącej funkcję kierowniczą w instytucji oświatowej, spoczywa obowiązek prawny, o którym mowa w art. 304 § 2 k.p.k. Obowiązek ten odnosi się do państwowych i samorządowych placó-

Troska o dziecko jest pierwszym i podstawowym sprawdzianem stosunku człowieka do człowieka.

Jan Paweł II

wek oświatowych, w związku z czym dyrektorzy tych placówek, którzy nie dopełnią obowiązku zawiadomienia o przestępstwie ściganym z urzędu, mogą odpowiadać za popełnienie przestępstwa z art. 231 § 1 ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.). Dyrektor szkoły powinien więc w ramach podziału obowiązków zapewnić sobie (i egzekwować) przepływ informacji od podległych pracowników, aby zgłoszenie o nieprawidłowościach nastąpiło niezwłocznie i doszło do podjęcia niezbędnych czynności.

Zabezpieczenie uzyskanych informacji

Jak już wcześniej była mowa, szczególnie ważne jest, aby pedagodzy szkolni nie tylko potrafili zidentyfikować problemy swoich wychowanków, ale również posiadali wiedzę na temat tego, w jaki sposób zabezpieczyć uzyskane informacje dla organów, które przejmą prowadzenie sprawy. Informacje te niejednokrotnie trzeba będzie przekształcić na materiał dowodowy, który następnie zostanie wykorzystany w postępowaniu sądowym. Od jakości tego materiału zależy sprawność postępowania przed sądem. Oczywiście jest, że postępowanie sądowe powinno zostać przeprowadzone szybko i bez niepotrzebnego narażania dziecka na negatywne przeżycia z nim związane.

Z tych względów tak ważne jest podjęcie przez pedagoga szkolnego wszelkich dostępnych kroków mających na celu zapobieżenie zatarciu śladów i dowodów przestępstwa. Jako najprostszą – co do formy – czynność,

cią, którą powinien wykonać pedagog po tym, gdy poweźmie podejrzenie, że wobec ucznia są podejmowane działania przestępcze, jest sporządzenie odpowiedniej notatki służbowej. Notatka służbowa sporządzona bezpośrednio po rozmowie, „na gorąco” pozwala utrwalić wiele istotnych szczegółów i choć ona sama nie posiada waloru dowodowego w postępowaniu karnym, niemniej w oparciu o zawartą w niej treść możliwe jest np. skonfrontowanie przesłuchiwanej osoby z określonymi okolicznościami zdarzenia.

W przypadku gdy pedagog szkolny stwierdzi u dziecka obrażenia świadczące o tym, że mogła być wobec niego stosowana przemoc, czynności pedagoga powinny polegać na zabezpieczeniu śladów przestępstwa np. poprzez skierowanie dziecka na badanie lekarskie.

Zawiadomienie właściwych organów

W każdym przypadku niezależnie od podjęcia czynności zmierzających do zabezpieczenia materiałów do późniejszego postępowania pedagog szkolny powinien o podejrzeniu popełnienia przestępstwa zawiadomić właściwe

organy. Zawiadomienie to może być zgłoszone na piśmie lub ustnie do protokołu. Zawiadamiający musi również liczyć się z tym, że w toku dalszego postępowania będzie zobowiązany do udzielania organom ścigania wszelkiej pomocy w zakresie i w terminie wyznaczonym przez te organy. W szczególności na pedagogu szkolnym spoczywa obowiązek złożenia zeznań.

Podsumowując, w każdej sytuacji gdy zaistnieje podejrzenie, że dziecko jest ofiarą przemocy, pedagog powinien podjąć odpowiednie działania, do których m.in. należy:

- 1 sporządzenie odpowiedniej notatki służbowej do wiadomości dyrektora,
- 2 przeprowadzenie rozmowy z rodzicami o tym, co nas niepokoi,
- 3 sporządzenie planu pomocy,
- 4 podjęcie ustaleń z rodzicami, np. co do wizyty u psychologa,
- 5 poinformowanie rodziców o konsekwencjach, np. stosowania wobec dziecka przemocy,
- 6 złożenie wniosku do sądu rodzinnego o wgląd w sytuację rodzinną dziecka, jeżeli rodzice odmawiają współpracy lub podjęcia działań proponowanych przez szkołę. Sąd rodzinny zbada sytuację dziecka w miejscu jego zamieszkania i po-

dejmie odpowiednie kroki. Przed wszystkim kurator sądowy przeprowadzi osobisty wywiad w miejscu zamieszkania dziecka. Wywiad obejmuje wizytę w miejscu zamieszkania rodziny, rozmowę z dzieckiem, rodzicami, sąsiadami, a także spotkanie z nauczycielami. Zebrawszy informacje, sąd wezwie rodziców, opiekunów dziecka, czasami osobę, która składała do sądu prośbę o interwencję. Sąd rodzinny musi przeprowadzić rozmowę wyjaśniającą i ostrzegawczą z rodzicami, pouczyć w przedmiocie wykonywania władzy rodzicielskiej, może też podjąć decyzję o jej ograniczeniu, np. przez poddanie rodziny nadzorowi kuratora sądowego; w wypadkach nagłych sąd opiekuńczy wydaje z urzędu wszelkie potrzebne zarządzenia nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej, zawiadamiając o tym sąd opiekuńczy miejscowo właściwy.

7 powiadomienie Prokuratury w wypadku, gdy podejrzewamy krzywdzenie dziecka działaniami o charakterze przestępczym, np. wykorzystywaniem seksualnym, pobiciem, drastycznym znęcaniem psychicznym.

Nawet jeżeli nie mamy pewności, czy dziecko jest ofiarą krzywdzenia, pamiętajmy, że być może jesteśmy jedyną osobą, która zauważyła, że dziecko potrzebuje pomocy.

Powiadomienie sądu, prokuratury czy Policji to podjęcie kroków o charakterze ściśle prawnym. Nie zawsze problem, z jakim się spotykamy, jest problemem zmuszającym nas od razu do tak zdecydowanych działań. Często efektywniejsza, szybsza i mniej inwazyjna strategia rozwiązywania problemów rodziny może być zbudowana we współpracy z lekarzem, pracownikiem ośrodka opieki społecznej, psychologiem, prawnikiem poradni rodzinnej itp. Zawsze należy jednak reagować.

Anna Maria Wesołowska
jest członkiem Rady do
Spraw Pokrzywdzonych
Przestępstwem przy
Ministrze Sprawiedliwości,
a także Rady Ekspertów
ds. Ochrony Dzieci
– Ofiar Przestępstw.

Sędzia Sądu Okręgowego w Łodzi w stanie spoczynku. Współpracuje z Rzecznikiem Praw Dziecka oraz z Fundacją Dzieci Niczyje w zakresie wdrażania nowych regulacji prawnych dotyczących przesłuchania dzieci. Jest ambasadorem ogólnopolskiej kampanii społeczno-edukacyjnej „Bezpieczeństwo w szkole” i autorką poradnika prawnego „Bezpieczeństwo młodzieży”.

ROZPORZĄDZENIA

● **26.10.2011 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7.09.2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowego programu szkolenia kandydatów na egzaminatorów, sposobu prowadzenia ewidencji egzaminatorów oraz trybu wpisywania i skreślania egzaminatorów z ewidencji (Dz. U. Nr 216, poz. 1274).**

Nowelizacja rozporządzenia ma charakter dostosowujący i porządkowy, jej celem jest dostosowanie przepisów rozporządzenia do nowej podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół oraz zmian w zakresie zasad przeprowadzania egzaminu gimnazjalnego, wprowadzonych rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 20.08.2010 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 156, poz. 1046). Zmieniono terminologię stosowaną w przepisach rozporządzenia dla określenia celów szkolenia kandydatów na egzaminatorów. Uczestnik szkolenia zamiast umiejętnością opisaną standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania egzaminów i rozróżniania poszczególnych elementów ich struktury będzie musiał wykazać się umiejętnością opisywania wymagań ogólnych i szczegółowych, będących podstawą przeprowadzania egzaminu. Zmienił się także tytuł załącznika nr 4 do rozporządzenia. Obecnie brzmi on: *Ramowy program szkolenia kandydatów na egzaminatorów w zakresie egzaminu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w gimnazjum w części obejmującej język obcy nowożytny na poziomie rozszerzonym*.

● **26.10.2011 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 28.09.2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe (Dz. U. Nr 216, poz. 1275).** Rozporządzenie wprowadziło standardy wymagań będące podstawą przeprowadzania egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w zawodach: technik przeróbki kopalin stałych, technik energetyki, technik gazownictwa, technik urządzeń i systemów energetyki odnawialnej, technik tyfłoinformatyki, operator maszyn i urządzeń do przetwórstwa tworzyw sztucznych.

● **3.11.2011 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 4.10.2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad i warunków udzielania i cofania zezwolenia na założenie szkoły lub placówki publicznej przez osobę prawną lub osobę fizyczną (Dz. U. Nr 224, poz. 1343).**

Rozporządzenie nowelizuje treść przepisu określającego przesłanki udzielania zezwoleń na założenie szkoły lub placówki publicznej przez podmioty niebędące jednostkami samorządu terytorialnego. Jednym z warunków otrzymania tego zezwolenia było uzyskanie pozytywnej opinii kuratora oświaty. Jako że ustawa o systemie oświaty nie przewiduje już takiej konieczności, rozporządzenie nowelizujące uchyla ten wymóg.

● **3.11.2011 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 4.10.2011 r. w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad dla uczniów publicznych szkół i placówek artystycznych (Dz. U. Nr 224, poz. 1346).**

Nowe przepisy wprowadziło rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 4.10.2011 r. (Dz. U. Nr 224, poz. 346), szczegółowo regulujące organizację oraz sposób przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad dla uczniów publicznych szkół i placówek artystycznych. Centrum Edukacji Artystycznych nie jest już jedynym podmiotem uprawnionym do organizacji tego rodzaju wydarzeń. Organizatorami mogą być również: minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, szkoła artystyczna, państwowa lub samorządowa jednostka organizacyjna, inna osoba prawna lub osoba fizyczna. Konkursy, olimpiady i turnieje zróżnicowano także ze względu na zasięg (wojewódzki, ponadwojewódzki, ogólnopolski i międzynarodowy) i to od niego uzależniono zakres uprawnień i obowiązków organizatora. Co do zasady to on ustala regulamin konkursu, zatwierdza program merytoryczny oraz powołuje komisję oceniającą i nagradzającą uczestników. Przepisy przewidują jednak wiele wyjątków. Regulaminy konkursów, olimpiad i turniejów o zasięgu ponadwojewódzkim i ogólnopolskim, których organizatorem jest szkoła lub placówka artystyczna albo inny podmiot wskazany przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, muszą zostać zatwierdzone przez Centrum Edukacji Artystycznej, a w przypadku gdy wydarzenia te mają charakter międzynarodowy – przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.